

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ
ВИКЛАДАННЯ**

**ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ У
ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1945–1953 РР.) У ШКІЛЬНОМУ КІРСІ
ІСТОРІЇ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “магістр”

Виконав:

здобувач II курсу 07-241М групи
Спеціальності 014 Середня освіта
Спеціалізація 014.03 Історія
Освітньо-професійної програми
Середня освіта (історія)
Бринько Павло Сергійович

Керівниця

кандидатка історичних наук,
доцентка Кузовова Н.М.

Рецензент

кандидат історичних наук,
доцент Макієнко О.А.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. УКРАЇНА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1945-1953 РР.) У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ	7
1.1. Становище УРСР в перші післявоєнні роки.....	7
1.2. Труднощі у сільському господарстві в період 1945–1953 рр.	10
РОЗДІЛ 2. НАСЛІДКИ РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКОЇ ВІЙНИ ДЛЯ УКРАЇНИ	15
2.1. Голод в Україні 1946-1947 років	15
2.2. Криза тоталітаризму.....	20
РОЗДІЛ 3. ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1945-1953 РР.)	23
3.1. Відбудова народного господарства України в перше повоєнне десятиріччя	23
3.2. Відродження та нові методи управління сільського господарства	27
РОЗДІЛ 4. МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА УРОКУ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ЗА ТЕМОЮ «ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1945-1953 РР.)»	34
4.1 Теоретичний аспект.....	34
4.2 Виховний аспект.....	36
ВИСНОВОК	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	41
Додаток А	44

ВСТУП

Актуальність теми. Після Другої світової війни злигодні українського селянства у ХХ столітті зросли на десятиліття. Це було зумовлено кількома причинами, наприклад післявоєнною відбудовою. Багато історичних дослідників зосереджують увагу на цих питаннях через сучасний характер їхньої праці. Їх можна розділити на дві групи: одна зосереджена на дослідженнях радянських часів, а інша – на сучасних дослідженнях.

Актуальність дослідження зумовлена нашою цікавістю дослідити дану тему з боку повсякденного життя селян. Саме відсутність у вітчизняній історіографії нарративної бази, присвяченій повсякденному життю селян України в 1945–1953-х рр. вимагає комплексне аналітичне дослідження історії українського селянства та перегляд стандартно заідеологізованих оцінок його матеріально-побутового становища.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі архівних матеріалів, опублікованих документів, наукових публікацій, проаналізувати побут і дозвіл селянства України у воєнні роки.

Досягнення поставленої мети виконання таких **завдань**:

- розкрити основну історію України у повоєнний період (1945–1953) рр., яка вплинула на стан сільського господарства;
- проаналізувати основні наслідки радянсько-німецької війни для України, після яких республіка ставала на мирні рейки відновлення своєї економіки;
- простежити як голод 1946–1947 рр. вплинув на відновлення сільського господарства України у повоєнний період;
- дослідити вплив та дати оцінку ефективності політики радянської влади по відношенню до народного господарства республіки;

- Підготувати матеріал для проведення уроку в школі за темою магістерської роботи.

Об'єктом дослідження є післявоєнна історія України в часи Другої світової війни та повоєнний період відновлення.

Предметом дослідження є процес поступового відновлення та розвитку сільського господарства, як однієї з галузі економіки у повоєнні 1945–1953 рр.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 1945–1953 рр. Нижня межа пов'язана із закінченням Другої світової війни, а верхня - з початком десталінізації та обмеженої лібералізації суспільно-політичного життя в Україні.

Територіальні межі дослідження. Територія УРСР в межах другої половини 1940-х – та першої половини 1950-х рр.

Історіографія: Дуже широко в науковій літературі радянської доби висвітлюється відбудовча тематика в такій узагальнюючій праці як: «История Украинской ССР»[3], а саме у дев'ятому томі, який починається з висвітлення даної теми дослідження.

Радянська історіографія здебільшого зосереджувалася на сільськогосподарському процесі після відбудови. Питанням становища селян та їх матеріального добробуту приділялася увага небагато досліджень. Крім того, більшість досліджень містили політичне повідомлення через ідеологічну природу багатьох досліджуваних тем.

За роки незалежності поступово починає з'являтися чимала наративна база з даної проблематики. Вітчизняні дослідники, зокрема, демонстрували новий погляд на розкриття та власне бачення подій Другої світової війни, а згодом вже й розкривали питання аграрногосектору та народного господарства УРСР. Таким великим науковим матеріалом є «Аграрна історія України»[11] П. П. Панченка та В. А. Шмарчука, де автори аналізують політику країн по відношенню до

аграрного сектора, які в той чи інший час володіли українськими землями.

У монографії Корзун О.В. [5] висвітлюються особливості наукового забезпечення розвитку сільського господарства на території України в роки Другої світової війни.

Наукові роботи про майже найстрашніше що може статися в світі – голод та наслідки голоду у відновленні сільського господарства детально висвітлюють такі вчені як О. М. Веселова [2] та І. М. Маковійчук [8].

В авторефератах дисертацій О. М. Малярчука [9] та Міщанина В. В.[10], автори на основі опрацьованих архівних матеріалів та широкого кола джерел та літератури виокремлюють особливі риси та етапи аграрної політики радянської влади на західноукраїнських землях.

Отже, можна зазначити, що ця тема більш-менш вивчена та висвітлена, але вона лише досліджена з боків, тому можна сказати, що потрібно неупереджено досліджувати дану тематику для напрацювання та розвитку якомога більшої кількості історичного доробку.

Джерельна база нашого історичного дослідження теми відновлення сільського господарства складається з декількох джерел, які значно допомогли та розширили бачення стосовно нашої проблематики.

В Ф.13961 [17] можемо спостерігати таблицю сільського господарства УРСР в якій порівняна урожайність за 1940 р. та 1944 р.. Ф.1 3979 [18] тут йдеться про перші післявоєнні роки, стимул населення до відбудови народного господарства УРСР.У Ф.1 3986 [19] йде мова про план відновлення промисловості республіки.Ф.1 3992 [20]має наявні довідкові данні щодо сільського господарства з 1940 по 1948 рр. що дають нам змогу проаналізувати скільки часу було потрібно щоб відновити народне господарство і вийти на довоєнний рівень.

Методи дослідження базується на використанні комплексу загальноісторичних та загальнонаукових методів. При проведенні

дослідження використовувалися, як історичні, так і логічні методи, які дозволили з'ясувати події і явища, що відбулися в житті сільського населення протягом повоєнних років. Проблемно-хронологічний метод дозволив виокремити в досліджуваних проблемах її складу, кожна з яких розглядається в хронологічній хронології та притаманній їй динаміці. У процесі дослідження були використані також порівняльні, статистико-аналітичні та описові методи, які сприяли комплексному аналізу обраної задачі та досягнення поставленої мети.

Апробація. Окремі аспекти дослідження були опубліковані у вигляді статті у альманасі для наукових публікацій магістрантів Херсонського державного університету «Магістерські студії».

Структура роботи: Магістерська робота складається з вступу, чотирьох розділів, кожен розділ має по два підрозділи, висновків та списку використаних джерел та літератури в якому 21 найменування. В загальному обсязі робота складається з 44 сторінок. В кінці роботи надається кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти ХДУ (Додаток А).

РОЗДІЛ 1. УКРАЇНА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1945-1953 РР.) У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ

1.1. Становище УРСР в перші післявоєнні роки.

Після Першої та Другої світових воєн увесь світ перебував у стані економічного занепаду. Україна не була винятком; однак її економіка змогла зрости завдяки виробництву важкої промисловості. Перемога у Другій світовій війні сприяла розвитку економіки та інфраструктури країни, що включало відбудову або будівництво міст, запланованих ще до війни, і покращило рівень життя більшості українців. Однак не всі частини країни виграли від цих покращень; райони, які залишилися під радянською окупацією, мали нижчі темпи розвитку, ніж інші частини країни.

Україна разом із 16 іншими країнами стала членом-засновником ООН у 1945 році. На той час більшість членів ООН були частиною Європи, що показує, наскільки далеко просунулася Україна з моменту здобуття незалежності від 1991 року. ООН служила форумом для націй, де вони обговорювали міжнародні справи та співпрацювали одна з одною в таких питаннях, як підтримка миру, безпека та боротьба з голодом, хворобами, бідністю та нерівністю. Завдяки цій співпраці країни можуть працювати над глобальними прагненнями, такими як Загальна декларація прав людини та АТСОМ (Африканський союз). Крім того, агентства ООН надають міжнародну допомогу менш розвиненим країнам, включаючи Україну, через такі програми, як Фонд розвитку ООН для жінок (ЮНІФЕМ) і ЮНІСЕФ [1, с. 496].

17 червня 1946 року Україна потерпала від голоду, спричиненого громадянською війною та міжнародною нестачею товари першої необхідності. Це спричинило мільйони смертей лише за 3 роки через незадовільну систему сільського господарства [16, с. 12]. Це було тоді,

коли Йосип Сталін запровадив суворий контроль над виробництвом продуктів харчування, щоб заморити голодом своїх політичних опонентів. Головною причиною голоду був неврожай із застосуванням застарілих методів, таких як оранка конями замість тракторів. Ці застарілі методи призвели до подальших неврожаїв, оскільки боротьба порушила нормальні маршрути постачання продовольства. На думку деяких істориків, цей голод є одним із найстрашніших в історії через кількість жертв – можливо, входить до числа найбільших звірств, скоєних авторитарним урядом проти власного народу [6, с. 55].

Протягом своєї історії Україна боролася з внутрішніми проблемами, схожими з минулими історичними проблемами республіки, такими як бідність, голод і соціальні заворушення. На щастя, в післявоєнні роки їхня економіка стала стабільною завдяки виробництву важкої промисловості. Незважаючи на труднощі, українці продемонстрували стійкість у важких часах та загартували себе та свої покоління на майбутні часи. Як би складно зараз не здавалося, але історія показує, що українці налаштовані рішуче і врешті-решт досягнуть своїх цілей.

Післявоєнна Україна кардинально відрізнялася від свого довоєнного стану. Після війни її кордони значно розширилися, як і її політичний та економічний вплив на Радянський Союз. Населення також різко змінилося, оскільки воно було розділене між різними країнами. І вперше за багато століть усі українці жили в межах єдиної держави.

Повоєнна історія України наповнена історіями про військові кампанії, окупацію та розграбування її промислових секторів. Внаслідок цих подій було знищено сільське господарство, виведено з ладу тисячі промислових підприємств. Занепадали й руйнувалися міста й села України. Як українське суспільство, так і радянський режим намагалися адаптуватися до цих змін, зосереджуючись на головному наративі своєї історії[9].

Людям потрібно було знайти альтернативи нормальному життю. Це включало відвідування підземних сховищ, використання пошкоджених будинків і навіть використання шкільних аудиторій і лікарень як тимчасових будинків. Багато людей також потребували речей, таких як їжа, одяг і взуття. Через довгострокові умови, які зберігалися, СРСР втратив би могутній статус задовго до відновлення економіки. Але люди були віддані тому, щоб якнайшвидше повернути свою націю до величі.

Ще задовго до закінчення німецько-радянської війни люди сподівалися, що сталінський варіант кріпацького господарства закінчиться. Крім того, у цей час багато людей очікували відходу від насильства до мирного виробництва. Асигнування на оборонну промисловість зменшилися через стимулювання створення мирної продукції. Це було зроблено для того, щоб правильно переналаштувати промислові підприємства.

Цілі галузі виробництва зброї та боєприпасів перейшли до виробництва верстатів, сільськогосподарської техніки та мінеральних добрив. У ті важкі часи не вистачає тих коштів, які може виділити держава. У зв'язку з цим певне значення має матеріально-технічне співробітництво республіки з рештою країни. По-перше, були поставлені такі завдання як: відбудова паливно-енергетичної бази, залізничного транспорту та машинобудування. До кінця 1946 року в основному завершився перехід економіки на виробництво мирної продукції [4, с. 41].

В Україні промислове виробництво в 1945 році становило лише 26 відсотків від рівня 1940 року[20]. В цей час можна очікувати, що влада почне відбудову народного господарства в рамках нової четвертої п'ятирічки (1946–1950 рр.). Знову ж таки, в основі плану лежить особливість тоталітарних систем: можливість розпоряджатися ресурсами без урахування бажань і потреб людей[19].

Тож він висунув дивовижну вимогу: відбудувати спустошені території, підняти промисловість і сільське господарство до рівня довоєнного періоду або перевищити його, і все це менш ніж за 5 років. У Сталіна було багато грандіозних планів «перетворення природи», включаючи будівництво величезної греблі на річці Дніпро в Україні та створення величезних лісів у степу для боротьби з посухою. Оскільки план передбачає підвищення продуктивності праці на 36 відсотків, люди вимушені були йти «на жертви» наперекір власним інтересам.

1.2. Труднощі у сільському господарстві в період 1945–1953рр.

Сільське господарство все ще перебуває у важкому стані. Бракує не тільки придатних для роботи тракторів, комбайнів і автомобілів, але й найпростішого сільськогосподарського знаряддя – дишла. На плуг мали водити вола, а подекуди керували й самі колгоспниці як опора сільського господарства.

Багато земель були покинуті під час війни. Водночас, партійним завданням було «зробити все можливе для розширення посівних площ». У тваринництві скорочується поголів'я великої рогатої худоби, відчувається серйозний брак кваліфікованих кадрів. Мешканці села були позбавлені свободи пересування через відсутність паспортів, мізерну зарплату. У цьому випадку важка праця колгоспників уже не гарантує збільшення виробництва сільськогосподарської продукції [3, с. 336]

Натомість сільському господарству почали завдавати фундаментальної шкоди. Це призвело до того, що починається зростання алкоголізму серед сільського прошарку населення та масового виїзду селян у міста під різними приводами. Незважаючи на розширення посівних площ до кінця 1945 року, Україна продала державі на 40 відсотків менше зерна, ніж до війни. Але це не заважає країні продавати

продукти харчування за кордон. Щодо хліборобів, то в 1946 році середній український колгоспник отримав близько 1 кілограма зерна на трудодень, у 1950 році – 1,2 кілограма, а в 1951 році – а 1,6 кілограма. Окрім хліба, селяни отримали ще й гроші за свою важку працю, відповідно – 1,0;1,2;1,6 крб. Фермерські податки нещадно душать фермерів в цей час[7, с. 166].

Вирощувати овочі, мати сади, виноградники, розводити птицю і худобу вкрай не вигідно. Так, податок на садові культури в 7,5 рази перевищує податок на зернові культури, плодові дерева, ягідні кущі тощо. Це погіршує і без того складну ситуацію для фермерів. На вищих щаблях влади все це виправдовується необхідністю змусити селян віддавати більшу частину часу так званому «суспільному» господарству – колгоспу.

Зберігалися обмеження на пересування колгоспників, встановлені ще до війни, вони не компенсувалися пенсійним страхуванням і тимчасовою непрацездатністю. Працювати в інших галузях народного господарства селянам дозволялося лише за довідкою з колгоспів. Ця інтеграція тривала до 1960-х років[11, с. 235].

Відбудова сільського господарства в Україні йде повільно. Капітальних вкладень у сільське господарство недостатньо, та й ці кошти часто не доходять до села, а йдуть в інші галузі, особливо в оборону. Зосередьтеся на сприянні реконструкції промисловості. Внаслідок цього технічне оснащення колгоспів залишалося на низькому рівні.

У 1945 році МТС, яка обслуговувала майже 28 тис. колгоспів і радгоспів України, мала близько 50 тис. тракторів і 15 тис. причіпних комбайнів. За перші післявоєнні п'ять років кількість тракторів і комбайнів у МТС УРСР подвоїлася, але це не призвело до помітної зміни становища в колгоспах[11, с. 236].

Держава, як і раніше, домагається адміністрування та командування, навіть репресивних методів інтенсифікації праці в господарстві. 21 лютого 1948 р. Президія Верховної Ради СРСР з ініціативи керівників Української Радянської Соціалістичної Республіки прийняла дискримінаційний указ «Про злісне ухилення від сільськогосподарської праці та керівництво антигромадським способом життя». Постанова передбачала проведення з'їзду колгоспників, на якому обговорювався заздалегідь визначені проблеми, переважно мова йшла про селян, тих хто не виробив мінімум трудоднів. На засіданні було винесено громадський вирок і заслано потерпілого до Сибіру. Це безпрецедентне свавілля влади над селянами, жертвами якого часто стають хворі, вдови з дітьми, поранені та люди похилого віку [5, с. 386].

У 1950 р. з урахуванням наслідків грошової реформи 1947 р. валова продукція сільського господарства в Україні становила 91% рівня 1940 р. Україна стала головною житницею Радянського Союзу, але її багатостраждальні селяни, як і раніше, не мали змоги насолоджуватися плодами своєї тяжкої праці.

Придушуючи поширення голоду в Україні, зерно, силоміць вилучене з селянських господарств, радянська влада не дбаючи про своє населення розкішно відправляла за межі країни, подекуди на територію Європи [2, с. 161].

Негативний розвиток сільського господарства та його відновлення вплинули й на те, що турбуючись про основні галузі промисловості республіки капітальні вкладення в нього були значно малими, а дедалі й взагалі недостатніми. Це були лише 15% від загального обсягу разом з капіталовкладеннями колгоспів.

Крім того, у сільському господарстві особливо болісно відбилося відновлення або встановлення старих порядків, небажання йти на будь-які реформи, які могли б послабити жорсткий контроль зі сторони радянської політики. Загалом в його основі лежала не особиста

зацікавленість колгоспника в результатах праці, а позаекономічний примус. Кожен колгоспник мав виконувати в колгоспі певний обсяг робіт, за невдале виконання або невиконання взагалі яких міг бути підданий репресивній системі – ув'язненню чи позбавленню присадибної ділянки [8, с. 27]. Своя земля для робітника мала основний дохід для існування не тільки себе самого, а й своєї родини, з надлишкової продукції цієї ділянки йшов базовий дохід колгоспника. Виходячи з цього, можна сказати, що робітники колгоспів за свій трудовень, в більшості випадків майже нічого не отримували в заміну, в основному це були 1 кг зерна, а могло бути й менше та 1 крб [11, с. 237].

У 1946 році постановами уряду встановлювалися суворі розміри присадибних ділянок, а надлишок землі вилучався. Були встановлені дуже жорсткі податки на продукцію присадибних ділянок, що в свою чергу не давало змоги звичайному колгоспнику вирощувати овочі, садити городи, тримати худобу – це стало дуже не вигідно. Така політика СРСР по відношенню до своєї республіки ще більше погіршувала суспільні настрої та базовий стан сільського господарства та аграрного сектору в цілому. Такі дії призвели до різкого скорочення присадибних ділянок, знищення садів і виноградників, скорочення поголів'я худоби та птиці.

21 лютого 1948 р. Президія Верховної Ради СРСР прийняла таємний указ «Про виселення за межі УРСР осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності в сільському господарстві та ведуть антигромадянський, паразитичний спосіб життя», згідно з яким значна кількість людей була депортована до Сибіру та інших віддалених районів Радянського союзу. Отже, з цього випливає, що пряме насилля, репресії, примус були основними методами СРСР у процесі відбудови сільського господарства УРСР.

Західні території, що нещодавно приєдналися до республіки мали зробити їх умови життя такими ж нестерпними якими вони були на території УРСР до їх приєднання [9, с. 10].

В цей час широкомаштабно розгортається колективізація, селянські господарства об'єднуються в колгоспи завдяки примусовим методам керівної верхівки влади радянського союзу (в 1950 році загальне відсоток від всі колгоспів становив 93% тих хто об'єднався). Незабаром сюди ринули люди зі східних областей, які були здатні забезпечити курс на колективізацію, кількість яких становила 15 тисяч осіб до кінця запланованої в ці роки п'ятирічки, та вважалися неабиякими спеціалістами в сільськогосподарській галузі [10, с. 12].

Таким чином, можна сказати, що наслідки війни були ліквідовані вже на початку 1950-х років, що сталося завдяки праці радянських людей, які страждали і терпіли репресії від радянської влади.

Отже, стосовно сільського господарства ще, можна сказати, що якщо держава асигнувала би більше коштів в цю галузь економіки воно б відродилося набагато швидше та якісніше в порівнянні як це було в дійсності, але влада взяла курс та поставила пріорітети на інші більш важливі галузі республіки.

РОЗДІЛ 2. НАСЛІДКИ РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКОЇ ВІЙНИ ДЛЯ УКРАЇНИ

2.1 Голод в Україні 1946–1947 років

Голод в Україні 1946–1947 років – одна з найвизначніших подій в історії України. Країна постраждала від правління Йосипа Сталіна, а кількість загиблих перевищила 4 мільйони людей. Голод і хвороби забрали багато життів. Неврожай сприяв великій кількості смертей. Світ ще має змиритися з цією трагедією та відновити справедливість щодо винних у ній [12, с. 16].

Політика Йосипа Сталіна спричинила голод в Україні. Держава реквізувала зерно у селян до того, як вони мали можливість зібрати врожай. Це призвело до затримки посіву врожаю наступного року, що призвело до ще одного неврожаю в 1947 році. Під час другого голоду радянська влада вивозила продовольство з України в інші регіони СРСР, тоді як більше людей померло від голоду. Крім того, Сталін депортував багатьох українців з батьківщини як покарання за опір його політиці. Ці елементи внесли свій внесок у одну з найтемніших сторінок у світовій історії [13, с. 321].

У 1946 році Сталін запровадив новий податок на приватну власність селян, включно з худобою, що різко зменшило прибутки фермерів. Це значно вплинуло на виробництво продуктів харчування, оскільки більшість фермерів більше не могли дозволити собі виробляти продукти харчування. За оцінками, через цей захід було втрачено 7 мільйонів тонн зерна, що вплинуло на постачання продовольства та спричинило сильний голод в Україні та інших частинах СРСР протягом двох років поспіль — 1946 та 1947 років. Тільки протягом 1946 року в Україні загинуло приблизно 1,5 мільйона людей через цей голод; рівна кількість загинула в сусідніх країнах, таких як Молдова, Білорусь.

Міжнародна спільнота відреагувала на звістку про голод надсиленням в Україну продуктів харчування. Однак радянська влада зупинила ці вантажі до того, як вони дісталися місця призначення. Вони також не дозволяли селянам залишати свої села в пошуках їжі в інших місцях і позбавляли гуманітарних агенцій доступу до кризових районів. До цього дня історики не впевнені, скільки смертей можна віднести безпосередньо до політики Сталіна в цей період. Багато людей померли, покинувши свої домівки в пошуках їжі деінде; їх точна кількість загиблих залишається невідомою.

Хоча деякі українські історики не включають цю подію в свою концепцію Великого голоду 1932–1933 рр., багато хто вважає її частиною цієї події, поряд із навмисним припиненням допомоги Сталіним. з регіонів України, які потребували допомоги під час тієї попередньої катастрофи. Точна кількість загиблих, пов'язаних із післявоєнною політикою Сталіна щодо власних співвітчизників, наразі також невідома і є предметом подальших досліджень та обговорень істориками всього світу, але вважається, що вона є значною та заслуговує на включення до найгірших подій, коли-небудь зареєстрованих у сучасному світі[2, с. 134].

Серед питань, які широко досліджуються в історії України, багато пов'язаних із відбудовою сільського господарства післявоєнної республіки. Раніше цю відбудову здебільшого описували як міцний, постійний ентузіазм селян до праці та тривалий голод 1946-1947 рр., що лютував в Україні, довге мовчання селян за муками та поневір'яннями країни зруйнованих війною селян.

На кінець 1944 року було відновлено 65 % орних земель порівняно з довоєнним. У 1944 році хлібороби зібрали по 10,8 ц зерна з га (1940 р. — 14,6 ц). Це призвело до виконання народного плану хлібозаготівель на 100,3 % і 171,1 % виконання плану, переданого у фонд Червоної Армії.

У 1945 р. українські колгоспи повинні були розширити площу ріллі на 1 млн. га. Проте реалізація цього плану не була забезпечена відповідним збільшенням матеріальних ресурсів, головним чином праці та податків. Багато працездатних колгоспників брали участь у відбудові промисловості, оскільки селяни були чи не основним джерелом поживи швидко зростаючого робітничого класу. Головна сила колгоспів – жінки [15, с. 194].

У 1945 році вони виробили 72,2 % усіх робочих днів. Отже, план розширення посівних площ можна реалізувати, значно підвищивши трудомісткість. Величезне фізичне навантаження негативно позначалося на стані худоби[18].

Ситуація в 1946-1947 роках була схожою на ситуацію в 1932-1933 роках голоду в Україні. Трагедія повторюється. Під виглядом високого врожаю держава фактично всебічно експропріювала продовольчі ресурси села, змушуючи селян вмирати з голоду. Перша післявоєнна зима в багатьох районах України виявилася безсніжною, а весна і початок літа – найпосушливішими за останні десятиліття. Площа, уражена посухою пізньої весни, була більшою, ніж у 1921 році. Сприятливі погодні умови спостерігалися лише в західних та північно-східних областях України.

Гіркий досвід минулого навчив селян, що колгоспи і держава їх не врятувати. Почався масовий відхід, особливо молоді, працездатного населення, в міста, на новобудови. Міністерство сільського господарства подало на розгляд уряду і ЦК КП(б)У проект постанови про недопущення самовільного залишення селянами колгоспів і репатріацію втікачів. Подекуди органи місцевого самоврядування наважувалися надавати допомогу голодуючим, звільняючи зневірені колгоспи від закупівлі продовольства без погодження з операторами.

Без урахування останнього держава виконала план закупівель продовольства в Україні на 60%. У селян немає їжі. Як і в попередні

роки, вони сподіваються прогледувати свою садибу. Але після війни допоміжні господарства колгоспників були майже повністю зруйновані.

На початку 1946 року 43% колгоспників не мали корів, а 20% взагалі не мали худоби, навіть птиці. У результаті голод нещадно душив селян і вбивав мільйон людей. Згідно із задокументованими випадками канібалізму, майже 3 мільйони людей страждають від недоїдання та анемії. Про цю жахливу ситуацію на селі знають у Москві, Києві, обласних та обласних центрах України. Але партійно-державна машина на це не реагувала [11, с. 235].

Як і в 1932–1933 роках, влада робила вигляд, що голоду не було. Крім того, сталінське керівництво продовжувало вивозити зерно за кордон. У 1946 році було вивезено 1,7 млн. т, значна частина яких була відправлена безкоштовно за кордон у вигляді братської допомоги. Україна є великою частиною цього. Серед країн-реципієнтів Болгарія, Чехословаччина, Румунія та Польща. Не була обділена навіть Франція. Їй, як союзнику у війні, було перевезено 600 тис. тонн зерна, частина якого надійшла з України, де хліборобів нещадно косила голод. «Закон про п'ять колосків» не для допомоги, а для співгромадян. Тисячі колгоспників, у тому числі підлітки і жінки, були засуджені жорстоким режимом як саботажники і підричники соціалістичного сільського господарства села. Голод 1946–1947 рр. супроводжувався посиленням репресій проти всіх верств населення, особливо сільського населення.

4 червня 1947 року Президія Верховної Ради СРСР прийняла Указ «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного і громадського майна». За їхніми правилами, розкрадання колгоспного та державного майна, в тому числі скошування і збирання колосків голодуючими, каралося позбавленням волі на строк від семи до десяти років з конфіскацією майна. Станом на вересень 1947 року до суду було передано понад 10 тис. таких справ.

Лише коли голод став загрожувати масовим винищенням селян, керівництво УСРР нарешті спромоглося вжити конкретних заходів. Тодішній перший секретар ЦК КП(б)У Хрущов надсилав керівникам різних країн листи та доповіді про становище в Україні. Це викликало гнів диктатора, який в одній зі своїх телеграм назвав лідера українських комуністів «підозрілим типом».

Саме в цей час центр остаточно вирішив надати продовольчу допомогу українським фермерам. В селі почалися посівні роботи, але без допомоги держави неможливо було засіяти поля, тобто закласти основу урожаю 1947 року. Аграрії разом отримали 60 тис. т зерна, хоч із запізненням, але все ж змогли підтримати та врятувати 3,4 мільйона селян, які брали участь у весняно-польових роботах. Урожай 1947 року був добрий, і голод припинився.

Цілком закономірна реакція населення на репресії загальмувала процес відбудови. Тепер уже певно, що самоочевидною причиною переселення є, з одного боку, боротьба проти українського підпілля УПА на території Холмщини Лемківщини та польської підпільної організації корінного війська на території Західної України.

Вирує людожерська громадянська війна, в її кривавий вир втягується все більше людей. За офіційними (і, очевидно, значно заниженими) даними, було депортовано понад 200 тис. жителів західного регіону. Змінився й національний склад населення західного регіону України внаслідок радянської кадрової політики. Майже 44 000 вчителів зі Східної України було відправлено на захід України [13, с 266].

Автори «Україна в руїнах» навели дані офіційних польських джерел про територію Західної Галичини, куди Польща прийняла понад 1 062 000 осіб українського походження. З них 700 тис. було виселено до УРСР, 362 тис. залишилися в Польщі, пишуть автори, 24 тис. українців виїхали в Україну добровільно, решта були виселені примусово. Однак

одні джерела наводять інші цифри, згідно з якими в Україну з Польщі прибуло 482 тисячі осіб, а інші говорять про понад 362 тисячі. За різними даними, сьогодні в Польщі проживає 300-600 тис. українців і вихідців з України. Наступним етапом імміграції є колективізація. Уже виношуючи більш жорстокі політичні та економічні заходи, він був змушений переселитися, що мало викликати повстання селян [14, с. 209].

У звіті радянського ДПУ про переселення куркулів зазначалося, що кількість груп, які розселяються в різні частини країни, визначена на підставі директив уряду та наказу від 2 лютого 1930 року. Було також зазначено, що призначені імміграційні приймальні не були підготовлені для цього. Тому 4 лютого кількість заможних селян та їхніх сімей, які планувалося переселити, було скорочено.

2.2. Криза тоталітаризму

Після Другої світової війни співвідношення сил на міжнародній арені змінилося внаслідок поразки гітлерівського фашизму та японського мілітаризму. Зароджувалася соціалістична світова система, під тиском національно-визвольної боротьби розвалилася імперіалістична колоніальна система, на політичній карті світу з'явилися нові незалежні держави.

Водночас надовго погіршилися відносини між двома світовими системами — капіталізмом і соціалізмом, виникла «холодна війна», виникли військово-політичні блоки: НАТО (1949 р.) і Варшавський договір (1955 р.).

Наприкінці 20 століття під впливом особливостей розвитку основних чинників, що визначають систему міжнародних відносин, міжнародна ситуація набула нових характеристик: завершення «холодної війни»; новий виток потужної революційної демонстрації в

деяких країнах Східної Європи призвели до краху світової соціалістичної системи Варшавського договору[8].

Післявоєнні роки були важкими і суперечливими для Радянського Союзу, який перемаг у Другій Світовій війні і пройшов шлях від найбільшого піднесення тоталітарної системи до занепаду, країна була поділена на 15 незалежних держав.

І українське суспільство, і радянський режим намагалися пристосуватися до цих змін, тому кроки, спрямовані на пристосування до них, формують тему повоєнної історії України. Економіка республіки надзвичайно постраждала від військових дій та окупації – крім пограбування та «паралічу» тисяч промислових підприємств, було повністю знищено сільське господарство. Українські міста та села спустошені та занепадають.

Згодом внутрішня та зовнішня політика Радянського Союзу (з 1937 р. – УРСР) дедалі більше визначалася та контролювалася Москвою, яка використовувала українську дипломатію для нейтралізації сил національного визволення як додатковий інструмент реалізації прорадянської політики. у сфері міжнародної конкуренції. Хоча Українська Радянська Соціалістична Республіка зберегла свою територіальну цілісність, як важливе досягнення українського народу, з власним адміністративним центром і державним апаратом, вона фактично стала маріонетковою державою. Це яскраво продемонструвало широке запровадження в країні форсованої індустріалізації та примусової колективізації, боротьба з українським селянством, шляхом терору через голод у 1932-1933 рр. за непокору радянській владі, була випробувана більшовиками ще в 1921-1922 роки. З поширенням у 20-30-х роках 20 століття різноманітні форми масових репресій (роззброєння, депортація, голод, викриття «шкідливих груп» тощо) стали важливою умовою становлення та функціонування тоталітарного режиму. в Україні. Терор власного народу також вдався до міжнародних

імперських амбіцій, ставши на шлях перерозподілу європейської сфери впливу з фашистською Німеччиною[5].

В Україні та в інших країнах Радянського Союзу тоталітарні режими досягли піку ірраціональної жорстокості та параноїдального абсурду. Сталін розраховував на новий конфлікт із Заходом як «переможець у війні» і продовжував чистки під гаслом протистояння націоналізму та «підлого поклоніння Заходу». Жертвами ідеологічного тиску є переважно представники інтелігенції.

РОЗДІЛ 3. ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1945–1953 РР.)

3.1 Відбудова народного господарства України в перше повоєнне десятиріччя

Після чотирьох років найруйнівнішої війни у своїй історії Радянський Союз зіткнувся з важким завданням відбудови своєї економіки. Прямі матеріальні збитки, понесені Радянською державою в роки Великої Вітчизняної війни, становили 679 млрд. крон внаслідок руйнування і пограбування окупантами держави, кооперативів і особистого майна громадян. (у довоєнних державних цінах), а з урахуванням військових витрат і збитків через зупинку промисловості та сільського господарства в районах, окупованих німецько-фашистськими загарбниками, – 2 трлн 569 млрд крон. - навіть неймовірна кількість. Більш ніж у 14 разів перевищував загальний дохід радянського державного бюджету 1940 року. Країна втратила близько 30 відсотків національного доходу.

У надзвичайно складних і несприятливих умовах Україна повернулася до мирного життя.

У 1941–1944 роках українською територією двічі прокотилася смертельна хвиля війни. Нацисти знищили близько 3,9 мільйона мирних жителів країни, а понад 2,4 мільйона були примусово вивезені до Німеччини на каторжні роботи. Багато з них загинуло там ... кожен шостий житель України загинув під час війни.

Із 714 міст і селищ міського типу в Україні понад 28 тисяч сіл були в руїні, 250 із них спіткала доля хат. Близько 10 мільйонів людей втратили притулок. Було знищено понад 16 тис. промислових підприємств, близько 30 тис. колгоспів, МТС і радгоспів, тисячі

медичних установ, майже 33 тис. шкіл, технікумів, вузів і науково-дослідних інститутів, понад 19 тис. бібліотек.

Після визволення України радянськими військами була нарахована лише дециця від довоєнної кількості промислових підприємств. Різко скоротилося поголів'я худоби. Тільки прямі збитки народному господарству України становлять 285 млрд. крб. Ця сума більш як у п'ять разів перевищує вартість будівництва нових заводів, фабрик, залізниць, електростанцій, шахт, радгоспів, МТС та інших підприємств разом узятих за три довоєнні п'ятирічки Української Радянської Соціалістичної Республіки. Загальні збитки населення та економіки України становлять близько 1 трлн 200 млрд карбованців [9].

Найважливішим післявоєнним завданням була відбудова радянської економіки та переведення її на мирні цілі. Четверта п'ятирічка (1946-1950 рр.), як і попередні плани, не враховувала нагальних потреб радянського народу. Він спочатку передбачав утримання важкої промисловості прискореними темпами.

Для стабілізації фінансової системи в грудні 1947 р. були проведені грошові реформи, під час яких усі, хто зміг її зберегти, забрали свої гроші. Дійсний для банківських депозитів до 3000 шведських крон. Коефіцієнт обміну валют становить 1:1, а депозити від 3 до 10 000 крон. Знижено на 1/3, депозит більше 10 000 – зменшено на 2/3. Найбільше страждають багаті: 10 старих рублів отримують лише 1 новий рубль. Поки в країні проводилися валютні реформи, карткова система була скасована, ціни зросли.

В особливо складному становищі перебуває сільське господарство України. Під час війни матеріальна основа виробництва була зруйнована. Парк тракторів і зернозбиральних комбайнів скорочено приблизно вдвічі, а кількість вантажних автомобілів — більш як у 6 разів. За цей період до Німеччини було вивезено 3,9 млн голів великої рогатої худоби, 4,4 млн свиней, 5,5 млн овець і кіз, майже 3 млн коней,

мільйони тонн зерна, борошна, картоплі тощо. Посівні площі культури, урожайність і загальний збір значно зменшилися. У 1945 році посівна площа колгоспів УРСР перевищила 60% довоєнної площі, а врожайність зернових досягла лише 7 ц/га (12,4 ц/га у 1940 році). Загальний збір продовольчих культур становив 46,9 %, картоплі – 66,6 %, цукрових буряків – 26,1 %, соняшнику – 43,7 %, овочів – 51,7 % довоєнного рівня [11].

Водночас різко скоротилося поголів'я худоби. На початок 1946 р. порівняно з довоєнним періодом поголів'я великої рогатої худоби в республіці досягло 75,6 %, свиней — 31,6 %, овець і кіз — 49,9 %, коней — 42,9 %. Значно відстає продуктивність тваринництва. В колгоспах і радгоспах бракує породистих і племінних тварин. Слід підкреслити, що проблема робочої сили в селі є дуже гострою: 80% сильного населення – жінки, поширена дитяча праця. Вкрай важким залишається економічне становище селян, які відпрацьовують символічний трудовень у радгоспах і колгоспах.

У колгоспах належним чином не застосовується додаткова оплата праці. Наприклад, у більшості звільнених районів Харківської та Ворошиловградської областей бригадам і військам доводиться планувати завдання по врожайності після сівби. Часто додаткова оплата праці колгоспників відбувається не просто через некваліфікований облік — не враховуються відпрацьовані дні на основних культурах і продукція, отримана з закріплених ділянок [6].

Основна відповідальність за налагодження і забезпечення виробничих процесів сільського господарства покладається на плечі жінок-колгоспниць і радгоспниць. У 1943—1944 рр. вони становили 80 % усіх робітників господарства. Трудодні колгоспного виробництва становили в 1944 р. 77,2 % трудоднів колгоспників, у 1945 р. — 72,2 %, у 1939 р. — 39,2 %. Більший відсоток підлітків зайнятий на

сільськогосподарських роботах у колгоспах і радгоспах. Середньорічна врожайність у таких колгоспників становить 103 дні.

Успішне відродження всіх галузей сільського господарства залежить насамперед від їх технологічної бази. У зв'язку з цим першочерговими є реконструкція МТС, вагоноремонт заводу та відновлення державного технопарку. З кінця 1943 — початку 1944 року було відбудовано та відновлено діяльність усіх 496 МТС, які до війни працювали у звільнених районах Лівобережної України. Їм належало 13 694 трактори — близько 40 % тракторного парку 1941 року. На 1 лютого 1944 року налічувалося 1180 тракторів, 2254 плуги тракторні, 774 комбайни, 1514 тракторів, культиваторів, 1501 сівалка та ін.. До весни 1944 р. Українська МТС отримала з різних республік близько 7 тис. тракторів, 1550 тракторних плугів, 525 металорізів, зернозбиральних комбайнів і автомобілів. За роки війни трудящі сіл УРСР отримали з інших радянських республік 11 тис. тракторів, 7 тис. вантажівок і 1 тис. комбайнів²²⁸. Проте техніка, яку необхідно було реевакуювати, не вся вчасно прибула на звільнені території України. Таким чином, до 5 лютого 1944 року зі східної частини СРСР було повернуто 2634 трактори з 4366 тракторів, які підлягали доставці за рішенням Раднаркому УСРР і ЦК КП(б)У. – УКП (б)У від 21 серпня та 7 листопада 1943 р. При цьому 845 тракторів навіть не поставили – везіть [2]. У деяких випадках обладнання просто не хоче повертатися попередньому власнику, або поставляється в розібраному вигляді, повністю справне, а тому неприцездатне без капітального ремонту. Незважаючи на труднощі, поставки перекачувального обладнання з кожним місяцем збільшуються, що має важливе значення для відродження агротехнічної бази.

Відбудова сільського господарства в роки війни в умовах величезних втрат і руйнувань і відсутності належного національного капіталу, матеріальних і трудових ресурсів мала велике значення для

збільшення продовольчих і сировинних ресурсів республіки, що сприяло подальшому розвитку республіки. Послабив економіку країни і розгромив наближення ворога. Активна участь селян у відродженні сільського господарства забезпечила прискорену ліквідацію наслідків німецько-фашистської окупації та війни, створила необхідні передумови для післявоєнної відбудови всього народногосподарського комплексу.

3.2. Відродження та нові методи управління сільського господарства

Велика Вітчизняна війна завершилася великою перемогою нашого народу над могутнім і жорстоким агресором. Але це відбулося ціною величезних людських і матеріальних втрат. За всю історію людства жодна країна не зазнавала таких руйнувань внаслідок військових дій. Радянський Союз втратив близько 30 відсотків національного багатства та десятки мільйонів людей.

З першого дня вигнання фашистських окупантів з радянської території почалося відновлення економіки звільнених районів. Вже 29 грудня 1941 року було видано постанову Кабінету Міністрів СРСР про відновлення шахт Підмосков'я. У 1943 році Раднарком УСРР створив спеціальну комісію з організації відновлювальних робіт і радянського держплану - відділ, який забезпечує планування діяльності всіх відомств, які займаються цією роботою. Постанова ЦК ВКП(б) і РНК УСРР від 21 серпня 1943 р. «Про невідкладні заходи по відновленню народного господарства в районах, звільнених від німецьких загарбників» окреслила роботу, спрямовану на розвиток народного господарства. плану відновлення та визначає порядок його виконання [9].

Завдяки зусиллям усіх радянських народів по відродженню промисловості звільнених районів було відновлено економічний потенціал країни. Усі республіки сприяли відновленню сільського

господарства у звільнених районах. Наприклад, Казахстанська РСР виділила на відновлення тваринництва 550 тис. голів великої рогатої худоби, Киргизька РСР — понад 130 тис. голів, Грузинська РСР — близько 30 тис. голів великої рогатої худоби. Дотепер у колгоспах Фусін вирощено 1,7 млн голів великої рогатої худоби та 516,8 тис. голів птиці. Держава дає колгоспникам насіннєвий фонд. У 1944 році держава зарезервувала для посіву 50 тис. тонн зерна. У 1945 році тільки Литовська Радянська Соціалістична Республіка імпортувала 10 тис. тонн насіння зернових і 4 тис. тонн картоплі. Уже в 1944 році у звільнених районах було засіяно понад 16 млн. га орних земель. На початок 1945 року на звільненій землі було відновлено 84,7 тис. колгоспів, 1883 радгоспи, 3093 тракторні станції. Вони засівали до війни 72 % землі і одержували 51 % передвоєнної сільськогосподарської продукції, з них товарне зерно становило половину, цукрові буряки — понад 75 %, молоко і молочні продукти — 30 %, тваринництво. і птиця становила 25%. [16].

Після війни, незважаючи на докладені зусилля, рівень розвитку народного господарства за основними показниками не досяг довоєнного рівня. Промислове виробництво на рівні 91% до рівня 1940 року, видобуток вугілля - 90%, нафта - 62%, виплавка чавуну - 59%, сталь - 67%, виробництво тканин - 41%, вантажообіг на всіх видах транспорту - 76%, роздрібна торгівля. оборотність - 43%, середньорічна чисельність робітників і службовців - 87%. Посівні площі скоротилися на 37 мільйонів гектарів, а поголів'я худоби – на 7 мільйонів. Національний дохід у 1945 р. становив 83% рівня 1940 р. Найбільше війна вдарила по трудових ресурсах: скоротилося на 5,3 млн. робітників і службовців, у тому числі в промисловості — на 2,4 млн., у селі — на 2,4 млн. осіб. Працездатне населення скоротилося на третину, працездатних чоловіків — на 60 відсотків.

До питань радянської економіки додалися питання зовнішньої політики. Ще на початку 1946 року між колишніми союзниками по антигітлерівській коаліції точилася «холодна війна». Радянський Союз був позбавлений зовнішньоекономічної допомоги і змушений був покладатися на власні сили для відновлення зруйнованої війною економіки.

П'ятирічний план підйому і розвитку народного господарства

У березні 1946 р. Конференція Верховної Ради Радянського Союзу прийняла п'ятирічний план відновлення і розвитку народного господарства на 1946—1950 рр. Його головне завдання — відновити постраждалі від війни райони країни, вивести розвиток промисловості та сільського господарства на довоєнний рівень, а потім і перевершити його. П'ятирічний план спрямований на якнайшвидше відновлення постраждалих від фашистської окупації територій, включення їх природних, промислових і людських ресурсів в економічний потенціал країни.

Здійснення передбаченої п'ятирічним планом роботи по відновленню і розвитку народного господарства потребує значних капіталовкладень. За роки «четвертої п'ятирічки» капітальні вкладення державних і кооперативних підприємств і організацій склали 348,7 млрд. крб. З них більше чверті використовувалися в районах, зруйнованих під час війни. Фінансування капітальних вкладень потребує значних фінансових ресурсів. Підприємства, які відновлюють роботу, мають забезпечити необхідні обігові кошти. Розвиток соціально-культурної діяльності також потребує збільшення бюджетних асигнувань.

У повоєнні роки на радянську фіскальну ситуацію сприятливо вплинули зміни в структурі суспільних благ. Зросла частка промисловості в загальному обсязі виробництва суспільних благ. Значно зросли темпи зростання національного доходу країни. У 1949 р. доходи зросли на 17%, а в 1950 р. — на 21% порівняно з попереднім роком

(1949—1950 рр. на рік). Найважливішим фактором зростання національного доходу є зростання продуктивності праці, що значно економить витрати всіх ресурсів на одиницю продукції.

Так, удосконалення структури суспільних продуктів, розвиток виробництва сприяли зростанню національного доходу країни, зміцненню фінансової системи та динамічному розвитку радянського державного бюджету, який збільшився з 325 до 422 млрд. протягом п'ятирічного повоєнного періоду [21].

Зміцненню післявоєнної фінансової системи сприяла також грошова реформа 1947 р. Під час війни через величезні військові витрати та дефіцит державного бюджету країна була змушена вдатися до грошової емісії. Крім того, на тимчасово окупованих територіях фашисти пускали в обіг велику кількість фальшивих грошей з метою знищення радянської економіки. Все це призвело до збільшення післявоєнної грошової маси в обігу порівняно з довоєнною в 3,8 раза, що значно перевищувало потреби народного господарства і знижувало купівельну спроможність.

З метою розвитку національного самозабезпечення, зміцнення товарно-валютних відносин у народному господарстві, відновлення достатності грошових одиниць, підвищення ролі валюти необхідно ліквідувати надлишок готівки в обігу. Одночасно з валютною реформою була скасована карткова система. Вибране 1946-1950 рр. 708,4 млрд юанів у національному бюджеті стали основним джерелом коштів для відновлення галузей національної економіки та заходів технологічної трансформації. Відновленню різних галузей народного господарства заважали труднощі народного господарства після війни. У тому числі нестача трудових ресурсів, будівельних матеріалів, обладнання та сировини.

Перехід економіки у військову сферу під час війни спричинив диспропорційний розвиток окремих галузей промисловості, який

необхідно було подолати. Необхідно відновити порушені виробничі зв'язки між окремими підприємствами і між національними промисловими центрами і, відповідно до завдань мирного часу, перерозподілити матеріальні, фінансові і трудові ресурси між різними галузями народного господарства з метою істотного збільшення конкретного цивільного промислового виробництва. Питома вага в загальному обсязі промислового виробництва [17].

Особливістю післявоєнного періоду було поєднання відновлювальних робіт і нових промислових підприємств. Розпочати будівництво 263 нових підприємств лише у звільнених від фашизму республіках і областях. У результаті видобуто вугілля на 57 % більше, ніж у 1940 р., нафти — на 22 %, чорних металів — на 45 %, виробництво машинобудування зросло вдвічі.

Війна завдала шкоди сільському господарству. Фашисти знищили і пограбували понад 40 % колгоспів і радгоспів. Чисельність сільського працездатного населення зменшилася з 35,4 млн. до 23,9 млн. осіб. Кількість сільськогосподарських тракторів становила 59% довоєнного рівня, а кількість коней скоротилася з 14,5 до 6,5 млн. голів. Це призвело до скорочення посівних площ на 36 млн га та скорочення загального виробництва зерна з 762 тонн до 333 млн тонн. Загалом сільськогосподарська продукція впала на 40%. Після Великої Вітчизняної війни рівень сільськогосподарського виробництва був нижчим, ніж після Першої світової та громадянської воєн [2].

У перший рік післявоєнної п'ятирічки до величезних збитків сільського господарства від війни додалося стихійне лихо. У 1946 році Україна, Молдова та інші країни потерпали від посухи. Це найсильніша посуха, від якої постраждала наша країна за останні п'ять десятиліть. Цього року колгоспи виробили в 2,6 раза менше зерна, ніж до війни. Посуха також серйозно вплинула на тваринницький сектор. Лише поголів'я великої рогатої худоби скоротилося на 1,5 мільйона в

постраждалих від посухи районах. На допомогу постраждалим від посухи районам прибули робітники з інших куточків країни, виділяючи матеріальні та фінансові кошти з обмежених ресурсів.

З року в рік збільшуються асигнування з державного бюджету на розвиток сільського та лісового господарства. У зв'язку з цим зростає абсолютна сума цих коштів, так і їх частка у народногосподарських витратах. Якщо в 1946 р. він становив 12,9 млрд. крб., або 11,9% витрат народного господарства, то в 1950 р. – 34 млрд. крб., або 21,6%. У післявоєнній п'ятирічці з державного бюджету на сільське і лісове господарство було виділено 115,5 млрд. крб.

Крім централізованої державної допомоги сільському господарству, не менш важливою є допомога промисловим підприємствам і жителям міст. Підприємствами міста побудовано та утримується десятки тисяч житлових будинків, паровозні станції, промислові підприємства, дитячі садки, клуби, бібліотеки. Усе це дає змогу зміцнювати матеріально-технологічну базу сільського господарства. Проте грошей на сільське господарство не вистачає. Особливо яскраво нестача сільськогосподарських ресурсів проявилася в посуху 1946 року. Перед країною гостро стоїть завдання планомірного перетворення природи посушливих регіонів країни з метою зменшення залежності сільськогосподарського виробництва від погодних умов.

Досвід і наукові розробки поколінь фермерів довели, що одним із шляхів боротьби з посухою є заліснення пасовищ. Захисні лісосмуги можуть захистити поля від посухи, поліпшити водний режим ґрунту, зволожити повітря, створити сприятливий мікроклімат для посівів, запобігти вивітрюванню та ерозії верхнього родючого шару ґрунту. З метою надання лісорозведенню степових і лісостепових районів організованого характеру та загальнодержавного масштабу створено «Завод для збереження насаджень на великих полях, впровадження сівозміни, будівництва ставків і водосховищ для забезпечення високих

урожаїв і стійких врожаїв у степу і лісостепу в європейській частині СРСР райони». Особлива увага приділяється лісонасадженням. Крім того, планується насадження полезахисних смуг на полях радгоспів і колгоспів загальною площею 5 млн. га та 709 тис. га.[7].

Розпочата в першу п'ятирічку післявоєнних робіт із землеустрою і поліпшення умов сільськогосподарського виробництва дала позитивні результати.

Плантації, створені понад 40 років тому, досі захищають близько 25 мільйонів гектарів сільськогосподарських угідь і є зразком мирного використання робочої сили та мудрого підходу до землі та природи.

Тому за перші післявоєнні п'ять років завдяки відновленню промислового і сільськогосподарського виробництва та швидкому перетворенню військового виробництва промислове виробництво порівняно з 1940 р. зросло на 73 %, капітальні вкладення втричі, а продуктивність праці — на 37 %. Національний дохід зріс на 64%.

РОЗДІЛ 4

МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА УРОКУ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ЗА ТЕМОЮ «ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1945-1953 РР.)

4.1 Теоретичний аспект

Період після Другої світової війни був періодом процвітання не лише для світу, а й для України. У цей період відбулося багато змін, зокрема й у сільському господарстві. У післявоєнний період у сільському господарстві відбулося багато перетворень, які сприяли відбудові аграрного сектору країни. В добу післявоєнних руйнувань відновлюються сільськогосподарські угіддя, сільські райони та фермерські громади, але це відбувалося дуже повільно.

Подолання жахів Другої світової війни було важким завданням для України. Але це було необхідно для того, щоб відбудувати сільське господарство країни. У повоєнний період відбулося повернення хліборобів і найманих працівників на колишні сільськогосподарські угіддя. По суті, це призвело до відновлення ферм і сільської місцевості. Це не тільки відновило життя зруйнованим громадам, але й створило нові джерела продовольства та подальшого економічного процвітання для України.

Одним із способів, який допоміг сільському господарству у відновленні був запровадження в Україні нових технологій та продуктів. Новіші методи, такі як хімічне або гібридне вирощування сільськогосподарських культур, виникли в результаті експериментів на колишніх маєтках і нових наукових знань. Ці нові продукти дозволили фермерам виробляти більше їжі з меншими затратами праці: вони були ефективнішими, ніж їхні давні попередники. Крім того, ці нові методи

сприяли збільшенню кількості їжі, одночасно зменшуючи потреби в праці.

Ще однією сприятливою тенденцією в українському сільському господарстві є технологічний прогрес у транспортних системах. Це дозволило отримати більший доступ до сільськогосподарських ресурсів, які колись були недоступні через віддаленість землі та надмірну потребу в робочій силі. Зараз, коли більше людей жило за межами міських центрів, почали використовувати такі транспортні системи, як залізниці, автомобілі, кораблі та літаки. Ця підвищена доступність призвела до більшої кількості сільськогосподарських ресурсів і зниження цін, оскільки конкуренція між джерелами збільшувала пропозицію.

Однак потрібно було ще багато роботи, коли справа дійшла до вдосконалення сільськогосподарської практики в Україні. Ще потрібно провести багато реформ, щоб фермери могли легко отримати доступ до необхідних запасів і економічного процвітання. Деякі загальні реформи включали державну стабілізацію цін, підвищення доступності доріг, зниження транспортних витрат, зниження державних податків на сільськогосподарську продукцію та збільшення фінансової підтримки для програм розвитку сільських районів. Усе це допомогло відбудувати зруйновані українські громади та повернути їх у лоно економічного життя нації.

Післявоєнний період був перспективним для сільського господарства України; це принесло багато позитивних зрушень, які допомогли відновити як сільські території, так і виробництво продуктів харчування загалом. Процес реконструкції допоміг популяризувати нові методи ведення сільського господарства, а також забезпечив більший доступ до необхідних товарів для фермерів у новоствореній сільській місцевості. Завдяки цим розробкам українська культура процвітала в широкому діапазоні мистецтв, ремесел і продуктів харчування, які були

легко доступні завдяки вдосконаленим транспортним системам у цей період.

4.2 Виховний аспект

Зараз Україна це держава в Європі з населенням приблизно 44 мільйони осіб. Це домівка багатьох мов і культур, у тому числі української греко-католицької, української православної та греко-католицької традицій. Україна є незалежною державою зі своїм власним урядом, але вона все ще страждає від політичних та економічних проблем, потерпає від зовнішнього конфлікту. Епоха після Другої світової війни стала причиною розриву в розвитку між територіями радянської окупації та рештою країни. Це призвело до розколу всередині нації, який досі не вирішено.

Цією роботою, ми намагаємось з'ясувати як саме відновлювали сільське господарство України у повоєнний період 1945–1953 рр., як проходив цей процес, наскільки ефективним була політика радянської влади по відношенню до республіки та аграрного сектору.

Виходячи з того, що розділ присвячений педагогіці ми пропонуємо таку форму організації навчання урок з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, а саме презентації. За навчальним планом урок викладається в 11 класі і відноситься до теми «Україна після Другої світової війни».

Під час проведення уроку вчитель повинен доступно та зрозуміло викласти теоретичний матеріал та навчити учнів в процесі викладення інформації мислити, можна проводити аналогію з подіями, що відбуваються сьогодні, це в свою чергу дасть змогу учням ефективніше за допомогою прикладів та порівнянь засвоїти дану тему.

Отже, на уроці кожен учень висловлює свою думку та аргументує її щодо тієї чи іншої події або прикладу що наводить вчитель, разом починаємо дискутувати стосовно проблемних питань. Презентація яка

знаходиться на мультимедійній дошці, допомагає закріпити викладений матеріал, формує загальне враження про події та дозволяє учням краще познайомитися з життям та побутом населення України 1945–1953 рр.

В моральному плані урок проводиться для того щоб учні розуміли і цінували те що мають, або те що будуть мати в майбутньому, в результаті заняття виховує та навчає дітей ставитися до деяких речей по іншому.

ВИСНОВКИ

Сільському господарству України судилося відіграти надзвичайно важливу роль у Великій Вітчизняній війні радянського народу проти фашистської Німеччини. Адже долю цієї війни визначає не лише поле бою, а й поля, тваринницькі ферми, це тяжка щоденна праця мільйонів трудівників села. У роки війни хлібороби вирішували найвідповідальнішу задачу після виробництва зброї та боєприпасів – забезпечення продовольством фронту і тилу. Це здається дуже складним. У перші дні війни сільське господарство УРСР довелося працювати в екстремальних умовах, зумовлених стрімким наближенням фронту, виходом із виробничої сфери через мобілізацію найбільш працездатної робочої сили — чоловіків, а також оскільки велика кількість техніки та худоби, необхідних для будівництва армії та лінії оборони, - в діючі війська. Сотні тисяч жителів села широко брали участь в оборонних роботах, готуючи та здійснюючи евакуаційні заходи. Проте, незважаючи на труднощі, українські аграрії зробили значний внесок у потреби зміцнення обороноздатності країни, забезпечення передової продовольством і сировиною. Неймовірно потрудилися українські селяни, які зуміли евакуювати вглиб тилу тисячі автомобілів і сотні тисяч голів худоби, переважно власними силами. Завдяки цьому врятовано від знищення та використання ворогом велику кількість матеріальних цінностей, що сприяло зміцненню технічної бази сільськогосподарського виробництва і тваринництва в тилкових районах Радянського Союзу, а після вигнання окупантів із с. України, їх роль в аграрному секторі економіки визволених районів відіграли важливу роль у відродженні.

Під час німецько-фашистської окупації сільському господарству республіки було завдано величезної шкоди. Здійснюючи злочинну

аграрну політику, гітлерівці нещадно експлуатували та грабували сільськогосподарський потенціал українського села для задоволення потреб вермахту та Третього рейху, а покидаючи українську територію, доценту знищували та знищували її. Коли окуповані території були звільнені від загарбників, село та його господарство перебували у стані неймовірної руйнації та зубожіння.

Героїчною сторінкою в історії українського села є його повоєнне відродження, але вже в роки війни досягнуто значних здобутків у відбудові сільського господарства. За умови, що країна за рахунок внутрішніх ресурсів звільнених районів, важкої праці селян, армії та інших республік не в змозі виділити необхідні фінансові і матеріальні ресурси та технічні засоби. У той час як у сільській місцевості звільнених районів відроджувалося сільське господарство, відновлювався колгоспно-радгоспний лад, колгоспи не були землевласницькими та організаціями комунальної праці.

Наприкінці війни, коли змінилася військово-стратегічна обстановка, країна отримала можливість виділяти більше коштів і ресурсів на відбудову і розвиток сільського господарства республіки. Зросло постачання техніки, запасних частин, палива, завдяки чому покращилося утримання колгоспів і радгоспів. Удосконалюється сільгосппродукція, яку забезпечують фахівці. У результаті з 1944 р. спостерігається зростання виробничих показників, хоча все ще спостерігається значне відставання від довоєнного рівня. Завдяки зусиллям селян багато труднощів воєнних років було пом'якшено, але повністю ліквідувати не вдалося. Залишається низькою продуктивність праці, суттєво не зросли врожаї, низькі показники тваринництва. Проте домінуючою тенденцією залишається зростання сільськогосподарського потенціалу та врожайності, причому аграрний сектор економіки забезпечує першочергові потреби населення.

У роки Великої Вітчизняної війни українське село відповідно до наявних можливостей внесло вагомий внесок у вирішення продовольчої проблеми Радянського Союзу. Це була його найважливіша роль в економічній перемозі над нацизмом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко О. Д. Історія України: посібник.–2-ге вид., допов.–Київ: Видавничий центр «Академія», 2002.–656 с.–(Альма-матер).
2. Голодомори в Україні 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947: Злочини проти народу / О. М. Веселова [та ін]; Асоц. дослідників голодоморів в Україні, Ін-т історії НАН України. – Київ: [б.в.], 2000. – 262 с.
3. История Украинской ССР: В 10 т. – Т. 9: Украинская ССР в период построения развитого социалистического общества (1945 – начало 60-х годов) / Ред. кол. тома: А. В. Лихолат (отв. ред.), Н. Г. Ищенко, М. П. Ким, Ю. А. Курносков, И. М. Маковейчук (зам. отв. ред.), П. П. Панченко, Н. Р. Плющ (отв. секретарь), А. Д. Скаба, П. С. Сохань. АН УССР. Институт истории. – Киев: Наукова думка, 1985. – 582 с.
4. Історія України / В. Ф. Верстюк, О. В. Гарань, О. І. Гуржій та ін., під ред. В. А. Смолія. — К., Альтернативи, 1997. — 416 с.
5. Корзун О.В. Сільськогосподарська дослідна справа в Україні в роки Другої світової війни (1939-1945) : монографія / О. В. Корзун; НААН, ННСГБ, Ін-т історії аграр. науки, освіти та техніки ; наук. ред. В. А. Вергунов. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ» 2019. 440 с.
6. Кулик М.С. Посуха на Україні // Сільське господарство України. – 1948. – № 2. – С.54-62.
7. Лисенко Л. Сільське господарство України. – Видання Закордонних частин ОУН, 1960. – 206 с. – (Бібліотека українського підпільника. Серія друга, ч. 3)
8. Маковійчук І. М. Голод на Україні у 1946–1947 роках / І. М. Маковійчук, Ю. Г. Пилявець // Український історичний журнал. – 1990. – № 8. – С. 14–32.

9. Малярчук О. М. Аграрна політика партійно-радянської влади (1944-1964 рр., західні землі України): Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / О.М. Малярчук ; НАН України. Ін-т українознав. ім. І.Крип'якевича. Ін-т народознав. Л., 2005. 20 с.
10. Міщанин В. В. Аграрна політика на Закарпатті (1944–1950 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / В.В. Міщанин ; Ужгор. нац. ун-т. — Ужгород, 2003. — 19 с.
11. Панченко П. П., Шмарчук В. А. Аграрна історія України: Підручник. 2-ге вид., випр. і доп. — К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. — 342 с. — (Вища освіта ХХІ століття).
12. Перковський А. Л. Демографічні втрати народонаселення Української РСР у 40-х рр. / А. Л. Перковський, С. І. Пирожков // Український історичний журнал. — 1990. — № 2. — С.15–23.
13. Рубльов О., Черченко Ю. Сталінщина і доля західноукраїнської інтелігенції (20–50-і роки ХХ ст.) / О. Рубльов, Ю. Черченко. — К., Наукова думка, 1994.— 350 с.
14. Сергійчук В. Трагедія українців Польщі / В. Сергійчук. — Тернопіль: Кн.- журн. видавництво, 1997.— 440 с.
15. Сільське господарство УРСР та його наукове забезпечення у 1940–1946 роках : зб. док. і матеріалів / НААН, ДНСГБ, ЦДАВО України; Уклад. : М. В. Присяжнюк, В. А. Вергунов, О. О. Черниш, В. І. Кучер, А. С. Білоцерківська, Н. П. Коваленко, Н. В. Маковська, О. В. Корзун ; Під заг. ред. М. В. Присяжнюка ; Наук. ред. В. А. Вергунов. Київ : Нілан-ЛТД, 2012. 756 с.
16. Стеценко М.Т. Зернове господарство Української РСР за 30 років // Сільське господарство України. — 1948. — № 1. — С.9-14
17. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23,спр. 3961, арк. 254.
18. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 3979, арк. 24.
19. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 3986, арк. 14.
20. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 3992, арк. 57.

21. Якубець А. Система управління музейною справою в УРСР (1945–1953 рр.). Науковий вісник Національного музею історії України. 2016. Вип. 1. Част. 1. С. 160-165.

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, _____ Бринько Павло Сергійович _____, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання

Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

_____ 16.10.2022 _____
(дата)

(підпис)

_____ Бринько Павло _____
(ім'я, прізвище)